

ทุนทางสังคมกับการจัดการขยะมูลฝอยแบบชุมชนมีส่วนร่วมบ้านปากยาง
ตำบลน้ำแคม อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย

Social Capital and Community-Based Solid Waste Management With
Community Participation In Baan Pakyang, Namkam Subdistrict,
Tha Li District, Loei Province

รัตณิตยา ไวกำ

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Rattiya Waitham

Loei Rajabhat University

Corresponding Author, Email: Rattiyawaitham1122@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องทุนทางสังคมกับการจัดการขยะแบบชุมชนมีส่วนร่วม บ้านปากยาง ตำบลน้ำแคม อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทุนทางสังคมกับการจัดการขยะแบบชุมชนมีส่วนร่วม บ้านปากยาง ตำบลน้ำแคม อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย ทุนทางสังคมกับการจัดการขยะแบบชุมชนมีส่วนร่วม พบว่า ชาวบ้านมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้ออาทรต่อกัน ความมีน้ำใจต่อกัน มีการตอบแทนกันมีความไว้วางใจระหว่างกัน และมีความสามัคคีกัน อาทิ คนในชุมชนสามารถไว้วางใจได้ ที่จะหยิบยืมข้าวของเครื่องใช้และเงินทอง มีสวัสดิการชุมชน และเศรษฐกิจชีวิตดี มีความพอใจในชีวิตของตนเองในปัจจุบัน การพัฒนาเรื่องเศรษฐกิจ การหารายได้ พิเศษเพื่อให้ชีวิตตนเองดีขึ้น การขยันทำมาหากิน มีอาชีพเสริมอยู่แบบพอเพียง พอใจในสิ่งที่มีอยู่ มีความพอใจในชีวิตของตนเอง ให้ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมที่ดี ชุมชนสะอาด สวยงาม ชาวบ้านมีความภูมิใจในการเป็นคนไทย และภูมิใจที่อาศัยอยู่ในบ้านปากยาง ตำบลน้ำแคม จังหวัดเลย การมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำจัดขยะมูลฝอยที่เหมาะสมของชุมชน พบว่า ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทิ้งและการคัดแยกขยะมูลฝอย เช่น มีการกำจัดขยะของครัวเรือน มีรถเก็บขยะมาจัดเก็บ คัดแยกขยะแล้วนำไปทิ้ง กองแล้วเผาโดยกำจัดด้วยตนเองและชาวบ้านได้ร่วมกิจกรรม ชาวบ้านได้ประสบการณ์วิธีการจัดการขยะ ฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือ Community Based Solid Waste Management : CBM เพื่อเป็นกระบวนการจัดการขยะแบบผสมผสานมีเป้าหมาย เพื่อลดปริมาณขยะ เริ่มตั้งแต่ในครัวเรือนต่าง ๆ ของชุมชนลดปัญหาและต้นทุนการจัดการขยะมูลฝอย

คำสำคัญ: ทุนทางสังคม; การจัดการขยะมูลฝอย; ชุมชนมีส่วนร่วม

* ได้รับบทความ: 19 กุมภาพันธ์ 2568; แก้ไขบทความ: 20 มีนาคม 2568; ตอปรับตีพิมพ์: 27 มีนาคม 2568

Received: 19 February 2025; Revised: 20 March 2025; Accepted: 27 March 2025

pp.409-422

Abstract

The academic article on social capital and community-based waste management in Ban Pakyang, Nam Kam Subdistrict, Tha Li District, Loei Province aims to study the involvement of social capital in community-based waste management. It found that community members cooperate, empathize, support each other, trust each other, reciprocate, and have solidarity. They trust each other to handle personal belongings and money, have community benefits, and a good economy. They are satisfied with their current lives, economic development, additional income, cleanliness, and pride in being Thai and living in Ban Pakyang, Nam Kam Subdistrict, Loei Province. Community involvement in appropriate solid waste management found that community members have knowledge and understanding of waste disposal and separation, such as household waste disposal, waste collection trucks, sorting, and self-incineration. Community members have participated in activities and gained experience in managing solid waste through community involvement or Community Based Solid Waste Management (CBM) as a mixed waste management process aimed at reducing waste and costs.

Keywords: Social Capital; Waste Management; Community Participation

บทนำ

ปัจจุบันในพื้นที่ที่มีการขยายตัวของชุมชนจะมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ปริมาณขยะมูลฝอยก็เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว จากการศึกษาพบว่าปริมาณขยะมูลฝอยมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นและการจัดเก็บหรือการจัดการขยะมูลฝอย ไม่สามารถรับมือกับจำนวนขยะมูลฝอย ที่ตกค้าง ทำให้ขยะมูลฝอยเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งสภาพภูมิทัศน์ (ดินเสียและน้ำเสีย) และสุขภาพอนามัยของประชาชน การจัดการขยะจึงเป็นปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งที่ต้องการ การแก้ไข

นับตั้งแต่อดีตมาสู่ปัจจุบันปัญหาขยะมูลฝอยเป็นปัญหาสำคัญที่อยู่คู่กับสังคมไทย มายาวนานและนับวันยังมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้น สาเหตุเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของปริมาณ ขยะมูลฝอยทุกปีตามอัตราการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การขยายตัวทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการอุปโภคบริโภคของประชาชน ในขณะที่ปริมาณขยะมูลฝอยที่ได้รับ การจัดการอย่างถูกต้องเพิ่มขึ้นในอัตราที่ต่ำ แม้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ รับผิดชอบในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ทั้งการจัดเก็บ เคลื่อนย้าย รวมทั้งการทำลาย จะได้รับการจัดสรรงบประมาณในการก่อสร้างระบบกำจัดขยะมูลฝอยเพิ่มขึ้น แต่ก็ยังไม่เพียงพอกับปริมาณขยะมูลฝอยที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

ทุกปี ซึ่งในปี 2555 พบปริมาณขยะชุมชนมากถึงประมาณ 24.73 ล้านตัน ในจำนวนนี้ สามารถกำจัดได้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ ประมาณ 5.83 ล้านตัน และถูกนำกลับไปใช้ประโยชน์ ประมาณ 5.28 ล้านตัน ขยะมูลฝอยส่วนที่เหลือกว่า 13.62 ล้านตัน ยังคงถูกกำจัดทิ้งอย่างไม่ถูกหลักวิชาการ ด้วยวิธีการเทกองกลางแจ้ง และการเผาในที่โล่ง (กรมควบคุมมลพิษ, 2556)

ปัญหาการจัดขยะมูลฝอยเป็นปัญหาที่ตำบลน้ำแคม จังหวัดเลย กำลังประสบอยู่ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการเก็บขนไม่หมด ขยะมูลฝอยตกค้าง วิธีการกำจัดขยะมูลฝอยอย่างไม่ถูกต้อง หรือไม่มีที่ดินสำหรับการจัดการขยะมูลฝอย ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่สะสมมานานและมีสาเหตุมาจากปัจจัยต่าง ๆ หลายประการ เช่น การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของปริมาณขยะมูลฝอย ซึ่งเป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร และสภาพทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ทำให้ประชาชนมีการจับจ่ายใช้สอยสินค้ามาใช้มากขึ้นและเพิ่มปริมาณการผลิตมูลฝอยข้อจำกัดด้านงบประมาณ และบุคลากรของท้องถิ่น ซึ่งไม่เพียงพอต่อการลงทุน และปรับปรุงระบบระบบเก็บขนและการจัดขยะมูลฝอยให้มีประสิทธิภาพ

ทุนทางสังคม

ทุนทางสังคม (Social Capital) เป็นคำที่ได้รับความสนใจในปัจจุบันทั้งในประเทศและต่างประเทศเป็นอย่างมาก การแพร่กระจายของการศึกษาประเด็นด้านทุนทางสังคมนี้ส่งผลให้มีการให้ความหมายทุนทางสังคมที่หลากหลาย แตกต่างกันไปตามแต่สาขาของผู้ศึกษาและบริบทที่ทำการศึกษา ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงได้รวบรวมนิยามของคำว่าทุนทางสังคมไว้พอสังเขป ดังต่อไปนี้

Putnam (1993) ได้ให้นิยามของทุนทางสังคมว่า เป็นลักษณะของเครือข่ายทางสังคม ที่มีชีวิตเชื่อมโยงกัน (Social Life-Networks) บรรทัดฐาน (Norms) และความไว้วางใจ (Trust) ซึ่งมีผลทำให้กิจกรรมที่ทำร่วมกันมีประสิทธิภาพ

Coleman and Fukuyama (1999) อ้างถึงใน (วรุณี โรมรัตน์พันธ์, 2548) ได้ให้ความหมายของคำว่าทุนทางสังคมว่าเป็นชุดของความสัมพันธ์ที่อยู่บนความคาดหวังและค่านิยมร่วมกัน รวมทั้งการมีสำนึกในความไว้วางใจระหว่างกัน สิ่งเหล่านี้ ถือเป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์ ระหว่างคนสองคน หรือมากกว่า ที่ได้แสดงออกมาและส่งผลต่อกิจกรรมที่กระทำนอกเหนือไปจากนี้ Coleman ยังได้มองทุนทางสังคมเพิ่มเติมในมิติของวิถีชีวิตในสังคม คือ การมีเครือข่าย สถาบัน และจารีต

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2543) อธิบายทุนทางสังคมและทุนทางองค์การว่า หมายถึง สถาบันทางสังคมและรูปแบบความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในแต่ละชุมชนชนบท ที่ทำหน้าที่ในการจัด ระเบียบความสัมพันธ์ และให้ความชอบธรรมแก่แบบแผนของการจัดสรรแลกเปลี่ยนทรัพยากร อันเป็นการสร้างความผสมผสานกลมกลืนทางสังคม และการลดความขัดแย้งในชุมชน อีกนัยหนึ่งทุนทางสังคมและทุนทางองค์การ คือ วิธีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม จารีต ประเพณีของชุมชน และความสามารถในการจัดองค์การของประชาชน รวมทั้งปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ตลอดจนวัดและโรงเรียน

ประเวศ วะสี (2544) ได้ให้ความหมายของคำว่าทุนทางสังคมว่า หมายถึง ความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม การมีการศึกษาดี การมีวัฒนธรรม การมีความซื่อสัตย์สุจริต การมีความ รับผิดชอบต่อส่วนรวม การมีประสิทธิภาพในการทำงาน การมีการเมืองและระบบราชการที่ดีโดย สรุปว่า ทุนทางสังคมมีความหมายที่เชื่อมโยงกับสังคมเข้มแข็ง เพราะลักษณะที่สำคัญของสังคมเข้มแข็ง ประกอบด้วย การรวมกลุ่มหรือความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม การรวมกลุ่มมีผลทำให้เกิด ความมั่นคง มีความสุข ปลอดภัย และทำอะไรก็สำเร็จโดยง่าย จึงเกิดเป็นชุมชนหรือความเป็นประชาคม เป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกันทั้งโลก โดยอาศัย ทุนทางสังคม ซึ่งมีความสำคัญและต้องทะนุบำรุงให้เข้มแข็ง เพราะจะเป็นฐานให้เศรษฐกิจดี การเมืองดี และศีลธรรมดี ตลอดจนเป็นฐานของการพัฒนาอื่น ๆ

อมรา พงศาพิชญ์ (2543) มองว่าทุนทางสังคม คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมใน แนวราบ และแนวตั้งระหว่างบุคคล สถาบัน และ/หรือ องค์กร ทั้งในรูปปัจเจกกลุ่ม และเครือข่าย ทั้งนี้รวมทั้งค่านิยม และบรรทัดฐานที่สังคมยึดถือ ซึ่งมีผลต่อวิถีชีวิตและวิถีการผลิตในระดับ ครอบครัว ชุมชน และประชาสังคม

สรุปได้ว่า ทุนทางสังคมหมายถึง ระบบคิดหรือค่านิยมความเชื่อในสิ่งที่ดีงาม โดยเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจ ความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ระดับปัจเจกบุคคล ระดับองค์กรและสถาบันชุมชนที่ซึ่งอยู่บนบรรทัดฐานของสังคมที่มีการยอมรับระเบียบ กฎเกณฑ์หรือกติกาที่มีการตกลงร่วมกันและการช่วยเหลือกันในสังคม จนนำไปสู่การสร้างเครือข่ายที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและบุคคลอื่นในชุมชนประโยชน์ของทุนทางสังคมคือ จะก่อให้เกิดพลังและขับเคลื่อนชุมชน ให้สามารถพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งและสามารถ ฝ่าวิกฤตปัญหาต่าง ๆ ที่ชุมชนเผชิญอยู่ได้

องค์ประกอบทุนทางสังคม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการพัฒนาศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549) ได้กล่าวว่า ทุนทางสังคมเกิดจากการรวมตัวกันของคนในสังคมเพื่อร่วมคิด ร่วมทำบนฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ สายใย ความผูกพัน และวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคม ผ่านระบบความสัมพันธ์ในองค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และ องค์ความรู้ อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาในประเด็นองค์ประกอบของทุนทางสังคม ยังพบมุมมองที่แตกต่างของนักวิชาการ ซึ่งได้แบ่งองค์ประกอบของทุนทางสังคมตามบริบทที่ได้ทำการศึกษาโดยส่วนใหญ่มีกล่าวถึงองค์ประกอบของทุนทางสังคมอย่างสอดคล้องกันใน 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

ทรัพยากรบุคคลในชุมชน ความไว้วางใจ บรรทัดฐานทางสังคม กลุ่ม/องค์กรในชุมชนและเครือข่าย องค์ประกอบเหล่านี้ จะยึดโยงให้ เกิดทุนทางสังคมขึ้น ดังนั้นผู้ศึกษาจึงได้สรุปสาระสำคัญขององค์ประกอบทุนทางสังคมใน 5 ประเด็น ข้างต้นตามลำดับ ดังนี้

1. ทรัพยากรบุคคล (Human Resource)

อจารย์ท เนติธนากุล และ โยธิน แสงวดี (2547) ได้กล่าวว่า ในการที่จะประยุกต์ใช้แนวคิด

ด้านทุนทางสังคมในการพัฒนาชุมชน สิ่งที่จะต้องพิจารณาจะประกอบไปด้วย ทรัพยากรบุคคล โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ บุคคลทั่วไป และกลุ่มผู้นำชุมชน อาทิ พระ ผู้อาวุโส ประชาชนชาวบ้าน และอาสาสมัคร ซึ่งท่านเหล่านี้เป็นผู้ที่มีความสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยสำนักพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต (2548) ได้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะของทรัพยากรบุคคลที่จะก่อให้เกิดทุนทางสังคมในชุมชนว่า จะต้องเป็นผู้ที่มีค่านิยมและระบบคิดที่ดี มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกัน เคารพต่อกฎหมาย มีความสามัคคี มีจิตสาธารณะ รู้จักทำประโยชน์ต่อส่วนร่วม และมีผู้นำที่ ซื่อสัตย์ โปร่งใส เป็นต้น นอกจากนี้ Putnam (2000) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ทุนทางสังคมจะเกิดขึ้นจากคนรุ่นหนึ่งที่มีการสืบสานไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งที่สั่งสมผ่านรุ่นสู่รุ่น ทำให้คนในแต่ละรุ่นยังสามารถนำทุนทางสังคมที่เป็นของดั้งเดิม มาปรับเปลี่ยนต่อยอด พัฒนา หรือสร้างขึ้นมาใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

2. ความไว้วางใจ (Trust)

ความไว้วางใจ เป็นบริบทของบุคคลหนึ่ง ซึ่งสร้างความคาดหวังต่อการกระทำของ บุคคลอื่น และความคาดหวังนี้จะมีผลต่อทางเลือกในการกระทำของเขา เมื่อการกระทำหนึ่งต้องถูกเลือกก่อนที่เขาจะสามารถสังเกตถึงการกระทำอื่น ๆ ความไว้วางใจจะมีผลต่อการตัดสินใจเลือกกว่า เราจะทำอะไรหรือเราสามารถทำอะไร ซึ่งเป็นการคิดไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล ผลการที่เราจะ ไว้วางใจใครบางคนเป็นเพราะเรารู้ว่าทางเลือกของเขาคืออะไรและเขาจะมีการกระทำอย่างไร โดยข้อมูลข่าวสารที่เราได้รับและเกียรติยศชื่อเสียง (Reputation) ของบุคคลเหล่านั้นจะมีผลต่อความ ไว้วางใจของเรา (Sinad Treevanchai, 2003) ความไว้วางใจสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทหลัก ๆ คือ 1) ความไว้วางใจจากความสนิทคุ้นเคย (The Trust of Familiar) หรือบางครั้งเรียกว่า ความไว้วางใจระหว่างบุคคล (Personalized Trust) 2) ความไว้วางใจ โดยทั่วไป (Generalized Trust) 3) ความไว้วางใจชุมชนหรือความไว้วางใจเชิงสถาบัน (Civic or Institutional Trust)

3. บรรทัดฐาน (Norms)

Coleman (1990) ได้อธิบายว่าบรรทัดฐาน หมายถึง คุณสมบัติหนึ่งของระบบสังคม และไม่ได้เป็นของคนใดคนหนึ่งภายในบรรทัดฐานสังคมยังเป็นลักษณะเฉพาะของการปฏิบัติที่ได้รับการยอมรับว่ามีความเหมาะสมและถูกต้องหรือไม่เหมาะสมและไม่ถูกต้องในกลุ่มของบุคคล พัทยา

สายหู (2544) ได้อธิบายว่า บรรทัดฐานทางสังคมเป็นมาตรฐานการปฏิบัติตามบทบาทและสถานภาพที่บุคคลมีในการกระทำต่าง ๆ ของชีวิต สังคมจะคาดหวังให้ ประพฤติตามบรรทัดฐานที่มีอยู่ และคนอื่นจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นตามความคาดหวังในแนวบรรทัดฐานของบทบาทนั้น ด้วยเหตุนี้คนจึงมีการกระทำทางสังคมต่อกันได้ เพราะสามารถ คาดหมายลักษณะของการกระทำซึ่งกันและกันได้ นอกจากนี้

4. กลุ่ม/องค์กรในชุมชน

จิตติ มงคลชัยอรัญญา (2540) อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543) ได้ กล่าวถึง กลุ่มตัวอย่าง สอดคล้องกันว่า กลุ่ม เกิดจากการที่ปัจเจกบุคคลมารวมตัวกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป มีการพบปะสนทนากัน เป็นประจำ เพื่อดำเนินการบางอย่างใดอย่างหนึ่งให้ได้รับผลประโยชน์ที่ตนและกลุ่มของตนปรารถนา โดยกลุ่ม จะมีแบบแผนของการปฏิบัติต่อกัน มีการจัดตั้งและวิธีการ ดำเนินงานที่แน่นแฟ้นและเป็นที่ยอมรับในหมู่ สมาชิกของกลุ่ม เนื่องจากมีแบบอย่างของพฤติกรรมร่วมโดยเฉพาะ

สำนักพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต (2548) ได้กล่าวว่ากลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ อาทิ องค์กรชุมชน องค์กรประชาชนหรือกลุ่มต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นในชุมชน จะมีบทบาทสนับสนุนให้เกิดเป็นพลังของคนในชุมชน และพลังในสังคม ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้างทุนทางสังคม

5. เครือข่าย (Networks)

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2543) ได้ให้ความหมายของเครือข่ายทางสังคมไว้ว่า เป็นความสัมพันธ์ ของคนในสังคมที่มีต่อกัน โดยเครือข่ายทางสังคมประกอบขึ้นจากความสัมพันธ์ ทางสังคมทั้งหมดทั้งนี้ การเรียนรู้ของบุคคลหรือกลุ่มองค์กรย่อมมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเครือข่ายในรูปแบบต่าง ๆ

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) กล่าวว่า เครือข่ายเกิดจากการที่ปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันใด ๆ ได้ตกลงที่จะประสานเชื่อมโยงเข้าหากันภายใต้ วัตถุประสงค์ หรือข้อตกลงอย่างใด อย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเครือข่ายจะก่อให้เกิด ทุนทางสังคมได้ เนื่องจากความสัมพันธ์แบบเครือข่ายเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่เบื้องลึกในชีวิตและจิตใจของ ผู้คนจะทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจและช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน

การจัดการ

การจัดการ คือ การทำให้กลุ่มบุคคลในองค์กรเข้ามาทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน ขององค์กร การจัดการประกอบด้วย การวางแผน การจัดการองค์กร การสรรบุคลากร การนำหรือ การสั่งการ และการควบคุมองค์กรหรือความพยายามที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน การจัดการทรัพยากร ประกอบด้วย การใช้งานและการจัดวางทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรการเงิน ทรัพยากรเทคโนโลยี และ ทรัพยากรธรรมชาติและยังช่วยการบริหารให้กับองค์กรต่าง ๆ ให้เจริญรุ่งเรืองเรื่องความหมายของคำว่า การจัดการ นักวิชาการด้านการจัดการได้เสนอความหมายของการจัดการไว้ดังนี้

การจัดการ หมายถึง การจัดหา การพัฒนา และประยุกต์ใช้ทรัพยากรต่าง ๆ โดยเฉพาะทรัพยากร บุคคล โดยผู้บริหารจะต้องมีความพยายามในการวางแผน บังคับบัญชา ควบคุมดูแล งานที่เขาปฏิบัติ อย่างใกล้ชิดเพื่อให้งานบรรลุผลสำเร็จ (วิลาวรรณ รพีพิศาล, 2550)

การจัดการ หมายถึง ศิลปะในการใช้คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ ขององค์การและนอกองค์การ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพ (สมคิด บางโม, 2558)

การจัดการ หมายถึง ภารกิจของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือหลายคน (ที่เรียกว่าผู้บริหาร) ที่เข้ามาทำหน้าที่ประสานให้การทำงานของบุคคลที่ต่างฝ่ายต่างทำ ซึ่งไม่อาจประสบผลสำเร็จจากการแยกกัน ทำให้สามารถบรรลุผลได้ด้วยดี (สุธี ขวัญเงิน, 2559)

การจัดการ หมายถึง กระบวนการ กิจกรรม หรือการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ในอันที่จะเชื่อมั่นได้ว่ากิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินไปในแนวทางที่จะบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน้าที่อันที่จะสร้างและรักษาไว้ซึ่งสภาวะที่จะเอื้ออำนวยต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ ด้วยความพยายามร่วมกันของกลุ่มบุคคล (กิจจา บานชื่น, 2559)

สรุปได้ว่า การจัดการ หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารนำนโยบายและแผนงานขององค์การสู่การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามนโยบายและวัตถุประสงค์ขององค์การ โดยอาศัย ความสามารถ ทั้งด้านศาสตร์และศิลป์ดำเนินการเกี่ยวกับคน (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Materials) และการจัดการ (Management)

การมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลได้มีส่วนช่วยเหลือระหว่างกันด้วยจิตใจและอารมณ์ของแต่ละบุคคลในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงาน และร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อส่วนรวมในการบริหารจัดการ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของสังคม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่าการที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง ร่วมมือ ร่วมรับผิดชอบในกิจกรรม การพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ในขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ โดยมีกลุ่มหรือองค์กรรองรับบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วม การพัฒนาภูมิปัญญา การรับรู้ สามารถ คิดวิเคราะห์ และตัดสินใจ เพื่อกำหนดการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง

ประพันธ์พงศ์ ชิมพงษ์ (2551) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางการเปลี่ยนแปลง ความเห็นพ้องต้องกันนั้นจะมีมากพอจนเกิดความคิดริเริ่มโครงการเพื่อการปฏิบัติการ กล่าวคือ ต้องเป็นการเห็นพ้องต้องกันของคนส่วนใหญ่ที่จะเข้าร่วมปฏิบัติการนั้น และเหตุผลที่คนมาร่วมปฏิบัติการได้จะต้องตระหนักว่าการปฏิบัติการทั้งหมดโดยกลุ่มหรือในนามของกลุ่มหรือกระทำการผ่านองค์กร ดังนั้น องค์กรจะต้องเป็นเสมือนตัวที่ทำให้การปฏิบัติการบรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ

สันติชัย เอื้อจงประสิทธิ์ (2551) ได้กล่าวถึงสาระสำคัญของการมีส่วนร่วมของบุคลากรว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคลากรเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม ตัดสินใจในการปฏิบัติงานและ

การร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวของบุคลากรเอง การที่จะสามารถทำให้บุคลากรเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหา และนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ ของบุคลากรให้ดีขึ้นนั้น ผู้นำจะต้องยอมรับในปรัชญาการพัฒนาว่า มนุษย์ทุกคนมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของผู้อื่นและพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของส่วนรวม ในองค์กร

ลักษณะของการมีส่วนร่วม

ธนาภรณ์ เมถนีสุดดี (2543) ได้กล่าวถึงลักษณะแนวทางของการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การร่วมคิด หมายถึง การมีส่วนร่วมในการประชุมปรึกษาหารือในการวางโครงการวิธีการติดตามผล การตรวจสอบและการดูแลรักษา เพื่อให้กิจกรรมโครงการสำเร็จผลตามวัตถุประสงค์
2. การร่วมตัดสินใจ หมายถึง เมื่อมีการประชุมปรึกษาหารือเรียบร้อยแล้ว ต่อมาจะต้องร่วมกันตัดสินใจเลือกกิจกรรมหรือแนวทางที่เห็นว่าดีที่สุดหรือเหมาะสมที่สุด
3. การร่วมปฏิบัติตามโครงการ หมายถึง การเข้าร่วมในการดำเนินงานตามโครงการต่าง ๆ เช่น ร่วมออกแรง ร่วมบริจาคทรัพย์ เป็นต้น
4. การร่วมติดตามและประเมินผลโครงการ หมายถึง เมื่อโครงการเสร็จสิ้นแล้วได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจตราดูแล รักษาและประเมินผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

มณฑล จันทรแจมใส (2551) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมของบุคคลจะต้องมีและเกิดขึ้นมาโดยตลอด ทั้งนี้เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการการบริหารจัดการดำเนินงานตามแผน การเสียสละกำลังแรงงานของบุคคล ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ กำลังเงินหรือทรัพยากรที่มีอยู่

ประชุม สุวดีถิ (2551) ได้กล่าวถึงลักษณะเงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของบุคคล เกิดจากพื้นฐาน 4 ประการ คือ

1. เป็นบุคคลที่จะต้องมีความสามารถที่จะเข้าร่วม กล่าวคือ จะต้องเป็นผู้มี ศักยภาพที่จะเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อาทิเช่น จะต้องมีความสามารถในการค้นหาความต้องการ วางแผนการบริหารจัดการ การบริการองค์กรตลอดจนการใช้ ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า
2. เป็นบุคคลที่มีความพร้อมที่เข้ามามีส่วนร่วม กล่าวคือ ผู้นั้นจะต้องมีสภาพทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และกายภาพที่เปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมได้
3. เป็นบุคคลที่มีความประสงค์จะเข้าร่วม กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีความเต็มใจสมัครใจที่จะเข้าร่วม เล็งเห็นผลประโยชน์ของการเข้าร่วม จะต้องไม่เป็นการบังคับหรือผลักดันให้เข้าร่วม โดยที่ตนเองไม่ประสงค์จะเข้าร่วม

4. เป็นบุคคลที่ต้องมีความเป็นไปได้ที่จะเข้าร่วม กล่าวคือ เป็นผู้มีโอกาสที่จะเข้าร่วมซึ่งถือว่าเป็นการกระจายอำนาจให้กับบุคคลในการตัดสินใจและกำหนดกิจกรรมที่ตนเองต้องการในระดับที่เหมาะสม บุคคลจะต้องมีโอกาสและมีความเป็นไปได้ที่จะจัดการด้วยตนเอง

สำหรับลักษณะการมีส่วนร่วมของบุคคลโดยทั่วไปแล้ว ยังมีปัจจัยอีกหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพครอบครัว ระดับการศึกษา สถานภาพทางสังคม อาชีพ และรายได้ เป็นต้น

ขยะมูลฝอย

ขยะหรือขยะมูลฝอย (Refuse or Solid Waste) หมายถึง ของเสียที่อยู่ในรูปของแข็ง ซึ่งอาจจะมี ความขึ้นปะปนมาด้วยจำนวนหนึ่ง ขยะที่เกิดขึ้นจากอาคารที่พักอาศัย สถานที่ทำการโรงงานอุตสาหกรรม หรือตลาดสดก็ตามจะมีปริมาณและลักษณะแตกต่างกันออกไป โดยปกติแล้ววัสดุต่าง ๆ ที่ถูกทิ้งมาในรูป ของขยะนั้น จะมีทั้งอินทรีย์สารและอนินทรีย์สาร สารวัสดุต่าง ๆ เหล่านี้บางชนิดก็สามารถย่อยสลาย ได้ด้วยจุลินทรีย์ในเวลาอันรวดเร็ว โดยเฉพาะพวกเศษอาหารเศษพืชผัก แต่บางชนิดก็ไม่อาจจะย่อยสลาย ได้เลย เช่น พลาสติก เศษแก้ว เป็นต้น

ประเภทขยะมูลฝอย

ภาพที่ 1 ลักษณะขยะย่อยสลาย

1. ขยะย่อยสลาย (Compostable waste) หรือ มูลฝอยย่อยสลายคือ ขยะที่เน่าเสียและย่อยสลายได้เร็ว สามารถนำมาหมักทำปุ๋ยได้ เช่น เศษผัก เปลือกผลไม้ เศษอาหาร ใบไม้ เศษเนื้อสัตว์ เป็นต้น แต่จะไม่รวมถึงซากหรือเศษของพืช ผัก ผลไม้ หรือสัตว์ที่เกิดจากการทดลองในห้องปฏิบัติการ

ภาพที่ 2 ลักษณะขยะรีไซเคิล

2. ขยะรีไซเคิล (Recyclable waste) หรือ มูลฝอยที่ยังใช้ได้ คือ ของเสียบรรจุภัณฑ์ หรือวัสดุเหลือใช้ ซึ่งสามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ได้ เช่น แก้ว กระดาษ เศษพลาสติก กล่องเครื่องดื่มแบบ UHT กระจงเครื่องดื่ม เศษโลหะ อะลูมิเนียม ยางรถยนต์ เป็นต้น สำหรับขยะรีไซเคิลนี้เป็นขยะ

ภาพที่ 3 ลักษณะขยะอันตราย

3. ขยะอันตราย (Hazardous waste) หรือ มูลฝอยอันตราย คือ ขยะที่มีองค์ประกอบหรือปนเปื้อนวัตถุอันตรายชนิดต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ วัตถุระเบิด วัตถุไวไฟ วัตถุออกซิไดซ์ วัตถุมีพิษ วัตถุที่ทำให้เกิดโรค วัตถุกรมมันตรังสี วัตถุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพันธุกรรม วัตถุกัดกร่อน วัตถุที่ก่อให้เกิดการระคายเคือง วัตถุอย่างอื่นไม่ว่าจะเป็นเคมีภัณฑ์หรือสิ่งอื่นใดที่อาจทำให้เกิดอันตรายแก่บุคคล สัตว์ พืช ทรัพย์สินหรือสิ่งแวดล้อม เช่น ถ่านไฟฉาย หลอดฟลูออเรสเซนต์ แบตเตอรี่โทรศัพท์เคลื่อนที่ ภาชนะบรรจุสารกำจัดศัตรูพืช กระจงสเปรย์บรรจุสีหรือสารเคมี เป็นต้น

ภาพที่ 4 ลักษณะขยะทั่วไป

4. ขยะทั่วไป (General waste) หรือมูลฝอยทั่วไป คือ ขยะประเภทอื่นนอกเหนือจากขยะย่อยสลาย ขยะรีไซเคิล และขยะอันตราย มีลักษณะที่ย่อยสลายยากและไม่คุ้มค่าสำหรับการนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ เช่น ห่อพลาสติกใส่ขนม ถุงพลาสติกบรรจุผงซักฟอก พลาสติกห่อลูกอม ซองบะหมี่กึ่งสำเร็จรูป ถุงพลาสติกเปื้อนเศษอาหาร โฟมเปื้อนอาหาร พอลียูรีเทนอาหาร เป็นต้น สำหรับขยะทั่วไปนี้

สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอย

1. ความมั่งง่ายและขาดความสำนึกถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้น เป็นสาเหตุที่พบบ่อยมาก ซึ่งจะเห็นได้จากการทิ้งขยะลงตามพื้น หรือแหล่งน้ำ โดยไม่ทิ้งลงในถังรองรับที่จัดไว้ให้และโรงงานอุตสาหกรรมบางแห่งลักลอบนำสิ่งปฏิกูลไปทิ้งตามที่ว่างเปล่า

2. การผลิตหรือใช้สิ่งของมากเกินไปจนเกินความจำเป็น เช่น การผลิตสินค้าที่มีกระดาษหรือพลาสติกหุ้มหลายชั้น และการซื้อสินค้า โดยห่อแยกหรือใส่ถุงพลาสติกหลายถุง ทำให้มีขยะปริมาณมาก

3. การเก็บและทำลายหรือนำขยะไปใช้ประโยชน์ไม่มีประสิทธิภาพ จึงมีขยะตกค้าง กองหมักหมม และส่งกลิ่นเหม็นไปทั่วบริเวณจนก่อปัญหามลพิษให้กับสิ่งแวดล้อม

การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาขยะ ด้วย 3R

R1 Reduce การลดปริมาณขยะมูลฝอย คือ การเลือกใช้สินค้าที่ไม่ก่อให้เกิดขยะหรือเกิดน้อยที่สุดเช่น ใช้สินค้าที่ใช้ภาชนะรีไซเคิลได้ การใช้ถุงผ้าในการจับจ่ายสินค้าการใช้ปั่นโตใส่อาหารแทนกล่องโฟมหรือถุง ใช้สินค้าชนิดเติม เลือกซื้อสินค้าที่ใช้บรรจุภัณฑ์น้อยชิ้น

R2 Reuse การใช้ คือ การนำสิ่งของ (ขยะ) ที่ต้องทิ้งกลับมาใช้ใหม่ในรูปแบบอื่น เช่น การนำขวดน้ำอัดลมมาปลูกต้นไม้ การนำกล่องเครื่องสำอางมาใช้ใส่ดินสอ อุปกรณ์เครื่องเขียน หรือการนำยางรถยนต์เก่ามาทำถุงใส่ขยะ

R3 Recycle การนำกลับมาใช้ใหม่ คือ การนำเอาสิ่งของหรือวัสดุ (ขยะ) ที่จะทิ้งไปแปรรูปในกระบวนการอุตสาหกรรม เช่น การนำแก้วแตกไปหลอมแล้วนำกลับมาใช้ใหม่

สรุป

ทุนทางสังคมกับการจัดการขยะแบบชุมชนมีส่วนร่วม บ้านปากยางตำบลน้ำแคม อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดเลย พบว่า ชาวบ้าน มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้ออาทรต่อกันความมีน้ำใจต่อกัน มีการตอบแทนกันมีความไว้วางใจระหว่างกัน และมีความสามัคคีกัน อาทิ คนในชุมชนสามารถไว้วางใจได้ ที่จะหยิบข้าวของเครื่องใช้และเงินทอง มีสวัสดิการชุมชน และเศรษฐกิจชีวิตดี มีความพอใจในชีวิตของตนเองในปัจจุบันระดับมาก การพัฒนาเรื่องเศรษฐกิจ การหารายได้ พิเศษเพื่อให้ชีวิตตนเองดีขึ้น การขยันทำมาหากิน มีอาชีพเสริมอยู่แบบพอเพียง พอใจในสิ่งที่มีอยู่ มีความพอใจใน ชีวิตของตนเอง ให้ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมที่ดี ชุมชนสะอาด สวยงาม ชาวบ้านมีความภูมิใจในการเป็นคนไทย และภูมิใจที่อาศัยอยู่ในบ้านปากยาง ตำบลน้ำแคม จังหวัดเลย การมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำจัดขยะมูลฝอยที่เหมาะสมของชุมชน พบว่า ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทิ้งและการคัดแยกขยะมูลฝอย เช่น มีการกำจัดขยะของครัวเรือน มีรถเก็บขยะมาจัดเก็บ คัดแยกขยะ แล้วนำไปทิ้งและกองแล้วเผาโดยกำจัดด้วยตนเอง และชาวบ้านได้ร่วมกิจกรรม ชาวบ้านได้ประสบการณ์วิธีการจัดการขยะมูลฝอยโดย การมีส่วนร่วมของชุมชน หรือ Community Based Solid Waste Management : CBM เพื่อเป็นกระบวนการจัดการขยะแบบผสมผสานมีเป้าหมายเพื่อลดปริมาณขยะ ณ แหล่งกำเนิดขยะ เริ่มตั้งแต่ในครัวเรือนต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อลดปัญหาและต้นทุนการจัดการขยะมูลฝอย

การจัดการขยะแบบชุมชนที่บ้านปากยาง ตำบลน้ำแคม อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดเลย เป็นตัวอย่างของ การใช้ทุนทางสังคมในการสร้างความร่วมมือและความเข้าใจในชุมชน เชื่อมโยงกันอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อจัดการขยะอย่างเหมาะสม ชาวบ้านได้แสดงความร่วมมือและความเอื้ออาทรต่อกันอย่างชัดเจน ทำให้มีความเข้าใจและความไว้วางใจกันในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการขยะ นอกจากนี้ การมีสวัสดิการชุมชนและเศรษฐกิจชีวิตดี ช่วยเพิ่มความพึงพอใจในชีวิตของชาวบ้านในปัจจุบัน และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการหารายได้เพิ่มเติม โดยการมีอาชีพเสริมอย่างเพียงพอ นอกจากนี้ การใช้ CBM ในการจัดการขยะมูลฝอยเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมที่ดีและสะอาดขึ้น ทำให้ชาวบ้านมีความภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และมีความสุขในชีวิตประจำวันอย่างมาก ในทางเทคนิค CBM เป็นวิธีการที่เหมาะสมในการลดปริมาณขยะ ณ แหล่งกำเนิด และเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการขยะ ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการ CBM ช่วยส่งเสริมความเข้าใจและการรับรู้ในการจัดการขยะมูลฝอย และเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยลดปัญหาและต้นทุนในการจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

องค์ความรู้ใหม่

การจัดการขยะแบบชุมชนที่บ้านปากยาง ตำบลน้ำแคม อำเภอลำทะลุ จังหวัดเลย

1. ความร่วมมือและความเข้าใจในชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการจัดการขยะ ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและความไว้วางใจในกันและกัน เป็นพื้นฐานที่สำคัญของความเจริญอย่างยั่งยืนในชุมชน

2. สวัสดิการชุมชนและเศรษฐกิจชีวิตดี การมีสวัสดิการและเศรษฐกิจชีวิตดีช่วยเพิ่มความพึงพอใจในชีวิตของชาวบ้าน และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการหารายได้เพิ่มเติม

3. การจัดการขยะมูลฝอยโดย CBM การใช้ CBM เป็นกระบวนการจัดการขยะช่วยลดปริมาณขยะที่สร้างขึ้น ณ แหล่งกำเนิด และเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการขยะ

4. ความสุขและความภูมิใจในชุมชน การมีสิ่งแวดล้อมที่ดีและสะอาดช่วยเพิ่มความสุขและความภูมิใจในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน

5. การลดปัญหาและต้นทุนในการจัดการขยะ การมีส่วนร่วมของชุมชนใน CBM ช่วยลดปัญหาและต้นทุนในการจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

กรมควบคุมมลพิษ. (9 มีนาคม 2567). สถานการณ์มลพิษของประเทศไทย ปี 2555. <http://www.pcd.go.th/public/News/GetNewsThai.cfm?task=lt2009&id=16848>

กัญญา จาอ้าย. (2549). การมีส่วนร่วมในการกำจัดขยะมูลฝอยของชุมชนสันกลาง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิตการส่งเสริมสุขภาพ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่). http://cmuir.cmu.ac.th/bitstream/6653943832/14406/9/mem31055nb_bib.pdf.

"ความหมาย/ประเภท/องค์ประกอบและสาเหตุของขยะมูลฝอย – สมาคมพัฒนาคุณภาพ" <https://kedaprov.topaitoolreview.com/zQxWt3MNv.html>.

ชาติชาย ณ เชียงใหม่. (2543). เอกสารอ้างอิง-Chiang Mai University. https://archive.lib.cmu.ac.th/full/T/2558/mpa50558nsj_bib.pdf.

ธนาภรณ์ เมทณีสุดดี. (2543). "เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง." https://archive.lib.cmu.ac.th/full/T/2556/rse40356kj_ch2.pdf.

- "ปัญหามลพิษจากขยะมูลฝอยและข้อเสนอเชิงนโยบาย – Think Forward Center." <https://think.moveforwardparty.org/article/environment-and-resources/2922/>.
- ประพันธ์พงษ์ ชินพงษ์. (2551). เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง. https://archive.lib.cmu.ac.th/full/T/2556/rse40356kj_ch2.pdf.
- มณฑล จันทร์แจ่มใส. (2551). แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน <https://ojs.lib.buu.ac.th/index.php/huso2/article/view/4995/2184>.
- สำนักพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต. (2548). แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน <https://ojs.lib.buu.ac.th/index.php/huso2/article/view/4995/2184>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2549). <https://www.nesdc.go.th/main.php>.